

Kathrin Röggla

Cselekvés a sokszoros válságok korában? Cselekvés az ökocídium korában? Cselekvés a színpadon?

Ha az ember íróként a többszörös ökológiai válság központi kérdése felé fordul, a cselekvés kérdése kulcsfontosságú lesz. Miért nem cselekszünk? Ki cselekszik? Mi a cselekvés? Észrevehetően sok a szimbolikus politika, de a jogi területen előrelépés történik, és a jogrendszer változóban van. Az alább közölt írásom egyike azzal foglalkozik, amikor a folyók jogalanyokká válnak, és ez alapvető logikai kihívást jelent. A víz (eredeti német cím *Das Wasser*, ang. ford. *The Water*) című színdarabom megírásáról közölt eszmefuttatás tudományos megrendelésére született, és bekerült a cselekvés szakértőivel folytatott számos beszélgetésbe. Mit is csinálunk mi? Miért keletkezik ez a hatalmas fékező hatás, és mi köze van a generációs konfliktushoz? Sorjáznak a megválaszolni kívánczó kérdések. Az alább közölt két írásom második darabja (*Kedves folyó*, ered. német címe *Liebes Wasser*, angol ford. *Dear Water*) azt hangsúlyozza ki, hogy maga a jog is része a gazdasági logikának, még ha állítólag fölötte is áll. Legalábbis mint alkalmazott jog.

A víz c. színdarabom megírásáról

A víz egy ideje állandó téma a médiában. Túl kevés, túl sok, óriási károk. Az évszázad áradása váltakozik az évszázad szárazságával, és az olyan szavak, mint az aszály okozta stressz, bekerülnek a mindennapi szókincsünkbe. Az a kérdés, hogy mennyi időbe telik, amíg a Felső-Luzsia egykori lignitterületeinek feltöltése megtörténik (a Spreenek 60 éven át kell beléjük folynia), szembe kerül az Oderában haldokló halakról szóló jelentésekkel, a kiégett talaj és az égő erdők képeivel, a pakisztáni és olaszországi árvízzel sújtott területekkel, néha ezek nyilvánvalóan katasztrofális forgatókönyvek, néha csak közvetve, a termés-kiesésekre való utalásokkal stb.

Csak ritkán fordul elő, hogy az ember egy eszményi színházi megbízást kap (a szerződéses megállapodásokon túl). Ugyanakkor az is sokat elmond rólam, hogy néhány évvel ezelőtt (2019 körül) szükséges volt, hogy engem kérjenek fel ehhez a komplex témához. Számomra a kontextus túl absztraktnak, túl nagy-nak, túl hatalmasnak tűnt ahhoz, hogy irodalommal megragadható legyen, ráadásul mítoszokkal terhelt, átláthatatlan téma. A *Theater des Athropozäns* (*Az Antropozén színháza*) létrehozói, azaz Antje Boetius, földrendszer-kutató, a bremerhaveni Alfred Wegener Intézet igazgatója, aki a sarkcsillag-expedícióiról ismert, valamint Frank Raddatz rendező és író kerestek meg és kértek fel, hogy színházi eszközökkel nyilvánuljak meg erről a világragédiáról, mondván, hogy a tudományos nyelv mellé egy művészi nyelv is szükséges lenne, mert az előbbit sokan nem értik eléggé. A tények és a prognózisok említése kevésbé hat; érzelmi kapcsolatra, másfajta visszhangra lenne szükség a nyilvánosságban. Idealista küldetés, de nagy hatással volt rám. A Leibnitz-díjas Antje Boetius hosszú évek óta különböző szinteken részt vesz a művészetek és a tudomány közötti párbeszéd művelésében, hogy nyomást gyakorolva, olyan tudatosságot teremtsen, amely képes megszüntetni a tudás és a cselekvés közötti szakadékot. Frank Raddatz dramaturg hasonló törekvéssel pedig Michel Serres és Bruno Latour elméleti hivatkozásain keresztül számos projektben és előadásban a görög tragédia irányába mozdult el. És most én is. Az ember mindig a saját idejében, a jelen pillanatában ír, még akkor is, ha ennek eredménye valami olyan, ami átmegy az időn. Az én pillanatom az volt, amikor a Németországban bekövetkezett hatalmas ökológiai válságok okozta károkat már nem lehetett tovább tagadni. Szürke erdők, a Rajna-vidéki árvizek, amelyeket a saját

bőrömmön tapasztaltam (Kölnben élek), terméskiesések, égő erdők. És aztán mi, mint egy olyan társadalom, mely feltételezhetően tétlen és felelőtlen.

A fő kérdés 2021-ben az volt: Miért nem cselekszünk? (És kik vagyunk mi?) Mi tart vissza minket? Az autógyárak, az energiacégek lobbistái, a politikusok, akik a reális zöldek útján haladnak a hivatali idejük alatt a következő választásoktól tartva, a bürokrácia, amely a környezetvédelmi ügynökségeken, a területrendezési terveken és a vízügyi irányelveken keresztül akadályokat gördít az utunkba, vagy az önkormányzatok, amelyek költségvetési okokból megakadályozzák a mikroműanyag-szűrőket a szennyvíztisztító telepeken, vagy mi magunk vagyunk azok, akik nem lépünk, akikben aligha alakult ki szégyenérzet a repülőutak és műanyaghasználat miatt, akik túl mobilak akarunk lenni bolygónk határaihoz képest, amit Johan Rockström rezilienciakutató olyan világosan leírt.

Németországban 2021-ben minden a vízről szól. Hogy rögtön eláruljam: a víz nem erőforrás, a víz egy erő, egy őselem, az életünk alkotóeleme, erőforrásnak nevezni elég őrütség, állandó körforgásban van. Ha egy térségből eltűnik a víz, eltűnik az élet, legalábbis ezt a NASA-tól tudjuk, amely a Marson keresgél egy „b” bolygót, ami nem létezik. A szászországi érdekeltekkel folytatott első beszélgetéseim során megtudtam, hogy egész Kelet-Németország aszály okozta stressz alatt áll. Négyzetméterenként 800 literes hiány van évente. De néha ez a 800 liter egy nap alatt leesik a nagy esőzések régióiban. Ami nem igazán segít a talajon sem, mert csak elfolyik a víz, és nem hatol mélyen a kiégett talajba. Az aszály okozta stressz talajerózióhoz, egy ökológiai rendszer kihalásához, a terméshozam hiányához és a talaj szikesedéséhez vezet. A nitrátszennyezés egyébként is nagy probléma.

A víz című darabom egyik fő konfliktusa is a generációs konfliktus, vagyis az a konfliktus, amely azon alapul, hogy ki mikor él. Lehet, hogy az idő nem releváns tényező, de soha nem volt még ilyen rövid idő alatt ekkora különbség, hogy ki mikor született. Vádolhatnának azzal, hogy ebben a tekintetben meglehetősen antropocentrikus vagyok. Írói művészetemben társadalmi konfliktusokban, interperszonális kapcsolatokban gondolkodom, még akkor is, ha ezeket egyre inkább más, nem emberi szereplők közvetítik. A központi kérdésem azonban az emberi viselkedés. Kutatásaim során (hiszen szerzőként meg akarok érteni valamit) a cselekvés modelljeivel való találkozást tűztem ki célul: Mit tesznek azok az emberek, akik jobban akarnak cselekedni? Olyan emberek, akik változtatni akarnak a dolgokon, akiknek vannak elképzeléseik, terveik és társadalmi hatókörök, amelyekben változtatni tudnak. Tehát el a burzsoá sokkszínháztól, egy olyan

színház felé, amely be akar vezetni valami újba. Számos csoporttal beszéltem: a Drezdai Környezetvédelmi Központ alapítójával és munkatársaival, a Környezetvédelmi Ügynökség különböző előadóival, a TUUWI különböző képviselőivel, a cradle to cradle-lel, a Fridays for future-rel és az Ende Gelände-vel, a drezdai Jó élet hetének egyik szereplőjével, az egyházi modellközösség képviselőjével, egy hidrogéngyártóval, a Germanwatch-csal, a Greenpeace-szel, a Szászországi Állami Színház Fenntarthatósági Munkacsoportjának résztvevőivel, egy német nagyváros öntözési felelősével, egy rajnai Demeter-gazdával, a Zöld Liga képviselőjével és egy Drezda melletti szalma mulcsos gyümölcsös üzemeltetőjével, és többek között egy antidzsentrifikációs aktivistával is...

Furcsa módon mindannyian meséltek nekem a cselekvésről, de legalább annyira a nem cselekvésről is. Többször is panaszkodtak az önhatékonyság hiányára, és lehet, hogy beleestem egy népszerű pesszimista narratíva csapdájába, de azt kell mondanom, hogy ezt nem vártam volna a szereplőktől. Egyedül a Greenpeace és a Germanwatch jogászai és PR-felelősei voltak, akik meglehetősen optimistán és nem-mentegetőzően, energikusan tekintettek a jövőbe. Éppen 2021 április végén nyerték meg a "klímaperület" a szövetségi alkotmánybíráson – az ítélet a jövő nemzedékek szabadságáról szólt, amelyet a német szövetségi kormány tétlensége veszélyeztet. Végre történt valami az európai klímacélok elérése érdekében. Mi történt azóta? Azóta láttuk a világjárványt és az ukrajnai háborút, amely hirtelen teljesen más mércét látszik felállítani, és még a széntüzelésű energiatermelést (és az atomerőművek további üzemeltetését) is visszahozza a játékba. Ez az aktivisták megcsúfolása. Hiszen mindkét válsághelyzetben nagy összegeket és korlátozó intézkedéseket vezettek be, míg a klímaszektorban ezek elmaradtak. Érthető, hogy nem csak a fiatalabb generáció dühös emiatt. Akkor mi tart vissza minket? Miért nem vagyunk hajlandóak felelősséget vállalni? Már megint kibúvókat keresünk?

Jónás és a bálna története az egyik legismertebb történet a Bibliából; képi világa, drámaisága és hátborzongató volta miatt gyakran elhangzik az általános iskolai hittanórákon, és A víz című darabomban referencia-elbeszélésként szolgál, amely kizökkent bennünket a jelenre való fixáltságunkból. Alapvetően a klímaválság teljes történetét tartalmazza. Megismerjük a viharok, árvizek és aszályok váltakozását. Jónás hajlandóságáról, hogy elvigye Isten üzenetét Ninivébe, azaz a kérdésről: vállalkoz-e felelősséget egy olyan városi társadalomért, amely nem is a sajátom (!), és a cselekvésre tett javaslatokért? Hogy röviden felvázoljam: Jónás először tiltakozik, és elszökik egy hajóval, feldühíti Istent, aki vihart

küld, majd ennek tudatában feláldozza magát, és a fedélzetre megy, hogy a hajó legénysége megmenekülhessen. Isten elküldi a bálnát, hogy megmentse Jónást, és elnyeli őt. Egy állat megmenti az embert, az ember beleül az állatba (milyen csodálatos kép!), hirtelen állatok vannak bent és kint, ez Jónás egész világa. Partra száll, elmegy Ninivébe és figyelmezteti az embereket. Az emberek megteszik, amit Isten mond (zsákba és hamuba borulnak, nem mennek ki legelni stb.) és megmenekülnek. Jónás a háza előtt ül, és a végén dühös, hogy semmi sem valósul meg abból, amit megjövendölt. Valamit megakadályozott, és most nem látja, mert nem történt meg. Isten hagyja, hogy egy fa elszáradjon a kertjében, Jónás sír a fa miatt, és Isten azt mondja: „Te sírsz a fád miatt, de megtagadod tőlem a jogot, hogy megőrizzem a teremtményemet.” Valami ilyesmi. Számomra a bálna egy ideiglenes üdvösség képévé vált, amely máris létrehoz egy belső és egy külső képet. Tehát: ki üdvözül ideiglenesen és ki nem, kinek van egyáltalán lehetősége és ki marad kívül? A test az idő falává válik. (Olyan idővé, amely nemcsak előre és hátra megy, ahogyan megszoktuk, hanem tartalmaz fordulópontokat, visszafordíthatatlan folyamatokat, olyasmit, amit abszurd módon el sem tudunk képzelni). Mint mondtam, a generációs konfliktus az a konfliktus, amely egyre nyilvánvalóbbá válik. Nagyon csábító ezt kihasználni és a következő generációra terhelni az összes ellenállási tevékenységet. Érzelmileg elérnek minket, mert „a mi gyerekeink”, vagyis a középosztálybeli gyerekek állnak ki. (Közben már nem feltétlenül középosztálybeli gyerekek, hanem egészen más szereplők, de ez a nyilvános imázsuk.) Szimbolikusan a klímaitakozást mi átdelegáljuk az ifjúságra, ami egyelőre szintén ellehetetleníti azt.

Néhány évvel ezelőtt meglátogattam egy középiskolát L.A.-ben, kb. 10 km-re a tengertől, ami ebben a városban „a sztár”, a turistákat vonzó Hollywood mellett. És ott olyan gyerekekkel találkoztam, akik még soha nem látták a tengert, mert a szüleiknek nem volt autójuk vagy idejük elvinni őket oda, vagy egyszerűen csak meg akarták védeni őket, mert az afroamerikai gyerekeknek veszélyesebb a városban mozogni, mint akiken nem látszik annyira a faji hovatartozásuk. Ez megdöbbenett engem. Az a gondolat foglalkoztatott, hogy van egy gyerek, aki nem látta még a tengert, és most a tengerszint emelkedése miatt a tenger jött el hozzá. És persze nem a turisztikai, élvezhető formájában érkezik hozzá, hanem szörnyetegként. Globális szempontból (és ez tulajdonképpen a szükséges perspektíva) a mobilitásból és a fogyasztásból kirekesztett emberek érzik meg először a klímaválság hatásait. A masszív ökológiai válságok körülményei között az élet olyan élet, amelyben a túlélés és a halál dönt. Általunk.

Köln, 2023, még nem a világvége idején

Kedves Folyó!

Régen hallottunk egymásról, és megértem, hogy névtelen akar maradni, de az egész dolog egy kissé kusza. A postafiókokkal, a meghatalmazottakkal, az ügyvédekkel és a védőügyvédekkel együtt. Minden nap kinézek az ablakon, és azt gondolom magamban, hogy Ön az? Mert az irodám ablaka mellett bizonyára áramlik valami, nem mintha el lehetne azt titkolni. Tulajdonképpen nagyon szeretnék egyszer találkozni Önnel. Tényleg, a való életben. Jelenleg inkább a tárgyalóteremben találkozom Önnel, a bírósági tárgyalásokon, amelyeket Ön miatt kell megtartanunk. Nem gondoltam volna, hogy ilyen jogász lesz, ezt előre megmondhatta volna. Hirtelen azt mondják rám, hogy veszélyeztetlek! Én és a cégvezetésem! Más cégvezetőkkel együtt. Tönkre tesszük az ökoszisztémáját, állítja Ön vagy a jogi képviselői. Szerintem ez egy kicsit igazságtalan. Gondolt már arra, hogy Ön mit tesz tönkre? A munkahelyek szempontjából? Miből kellene megélniük a térségben élő embereknek? Nekik is van ökoszisztémájuk, nem csak Önnek.

Tudja, nem igazán van időm Önnek írni, mert annyi feladatot ad nekem. Mert oly sokszor áll az utunkba. De most már nem lehet csak úgy megkerülni Önt. Azt hittük, hogy velünk dolgozik, hogy egy irányba evezünk, de most elárult minket. Azt hittem, hogy áramot termel velünk, beindítja a renaturalizációs projekteket, amiket elterveztünk, virágzó tájakat hoz létre, és most ez a nyavalyás helyzet! Egy dolgot viszont mondhatok: a virágzó tájakhoz pénz kell, ahogyan arra már biztosan rájött. Tudja ezt, vagy tényleg azt hiszi, hogy Ön minden gazdasági kérdés felett áll? Nem, nem igazán. A bíróság is végső soron semmi másról nem szól. Természetesen tudom a nevét, de biztosan nem fogom kikürtölni, főleg nem a teljes nyilvánosság előtt, és ezt már ebben a levélben is gyakorlom. Hiszen így még nagyobb népszerűsége tenne szert, és még jobban maga mellé állítaná a közvéleményt. Nézze, ez a mi folyónk, azt akarja, hogy az emberek azt mondják, hogy saját ökoszisztémája van, és joga van az ökoszisztémához. Nézze, ez a mi környezetünk! Tehát az én környezetem relatív. Még ha elterelném is, akkor is lenne környezetem, még ha le is betonoznánk, akkor is lenne környezetem. Prishtinában ezt tették az összes folyóval. És nem csak ott, hanem itt is, igen, az egész világon vannak ezek az

eltűnt folyók, átépítve, lefedve, kiegyenesítve. Az Emscher, igen, beszélhetünk az Emscherről is, az úgynevezett mellékfolyójáról, de kétlem, hogy Ön ezt tényleg akarja.

Persze, itt senki sem beszél arról, hogy betonozzuk be, az itt senkinek sem lenne a javára, de jó lett volna, ha ezt vagy azt a gátat meg tudtuk volna csinálni. Alternatív energiák. Mindenki erről beszél, de amikor a megvalósításról van szó, a folyó az első, aki ellene szól. Csak nem a küszöbömön vagy az udvaromban volt? Mi lenne egy folyó hátsó udvara? Ezen el kellene gondolkodnia, nem gondolja? Ezek jelenleg a környezettudatos emberek legnagyobb ellenségei. Gondolt már erre valaha is? Mi semmi másra nem gondolunk, csak ennek a csodálatos Földnek a megőrzésére, és Ön, Ön mit gondol valójában? Ön csak a közvetlen ökoszisztémájára gondolt.

És akkor a vegyi üzem-dolog – komolyan! Milyen vegyi üzem? Ezek csak pletykák. Egy hő- és villamosenergia-erőmű, az már inkább. De Ön, Ön pontosan tudja, hogy mit csinál, amikor egy vegyi üzemmel áll elő. Pontosan tudja, hogy mi a stratégiája. Az, hogy tervezünk-e vegyi üzemet, nem előre eldöntött tény. Mi több, hogyan fogja kifizetni a természetvédelmi területét?

Hallja Ön, Folyó, Ön? Meg kell mondanom, hogy fogalma sincs arról, hogy jelenleg mit csinál. Még azokkal az eszközökkel sem, amelyekkel harcol. Egyszerűen csak kilép a medréből. Csak besétál a városba. Vagy hömpölyög, és mindent maga alá temet. Nyolc méterrel magasabban, ezt tette az egyik kis mellékfolyója. Egyébként azokat is kordában kellene tartania. A mellékfolyói, a vízgyűjtő területei, Ön! De nem, mit csinál? Belvizet okoz, ha nem tetszik. Igen, mondhatná, hogy Ön még egyáltalán folyó, vagy már egyetlen holtág? Látja, a tenger sem akarja többé az Ön vizét. Önnek már nincsenek vevői, és mit csinál termelőként? Leépít! De Ön, Ön nem vezeti el rendesen a vizet, szándékosan visszatartja azt. Meg akarja mutatni, hogy ki Ön. A hatalom demonstrációja. Most már mindenhol víz van. Csak vizet látok, mintha azt mondanák: nem tudjuk többé megkerülni Önt. De azt hiszem, én igen. A technikai érzésem minden reménytelen helyzetből kihúzott már. Tudja, én nem Noé vagyok, én több vagyok.

Mindegy, hogy mennyire tölti meg a pincéinket, használja az útjainkat és viszi magával a járműveket. Annyira eláraszthatja a földeket, amennyire csak akarja, és azt hiszi, hogy ez lenyűgöz engem. Legközelebb gyorsabb leszek. Majd meglátja.

De most, most gondolom, kétségbeesetten meg akarja mutatni, hogy minden folyó vízgyűjtőnek számít. Ez az Ön üzletpolitikája. Ne röhögtessen már, most már tényleg az összes mellékfolyót és mellékágat beveti, csak hogy megbénítsa az egész régiót. Ez mindig is így volt. Szövetségeket kötni. Ne értsen félre, de nem hiszem, hogy ez egy hatékony stratégia. Egyrészt, hol állunk meg akkor? Másrészt, már nem irányítja a szövetségeseket, hanem átveszi őket! Nem pedig fordítva!

Mit mondott a minap? Nem érdekli? Gondolataim átlagos párolgási arányát feltételezi? Azt hiszi, hogy belőlem is elpárolog valami. Nem, semmi sem illan el belőlem, mondhatom, abszolút semmi, és főleg nem belőlem. Nálam tényleg megáll az áramlás. Idáig elhozott, biztosíthatom, hogy nálam minden helyben marad.

Határtalan üdvözlettel:

az Ön

Noé 2 Nullája

(Domokos Johanna fordítása)